

Ekonomске slobode i sloboda putovanja

Putujte! Putujte! Putujte! – bila je jedna od poruka koje sam vam dao u tekstu objavljenom u avgustovskom broju Indeksa. Putovanje je pokretanje čovjeka! Povećanje njegove mobilnosti! To je pobjeda nad strahom od nepoznatog!

Gdje da putujete? Pa putujte makar do kanjona Cijevne! Tamo nikada niste bili?! Ili do Plavnice; možda do Duklje, Pive, Lovćena, Bjelasice, Tare, Durmitora,... Obalu ste manje više obišli!

Zar ne osjećate koliko smo inertni?! Koliko je lijepih mjesta tu, tik uz nas, koje nismo posjetili?! Nemamo novca? Ili možda nemamo duha radoznalosti? Nekako kao da svi hoćmo prvo da pođemo u Rim, Pariz, London, jer su to, zaboga, mjesta za nas, pa tek do Tuzi ili Duklje, do Šavnika ili Ulcinja. Da ne govorim o regionu! Koliko još mladih ljudi nije pošlo do Sarajeva, Dubrovnika, Beograda, Tirane, Skadra, Prištine,... Neki me pitaju: “A što ću ja tamo?”, odgovor je: “Da bi znali da pođete do Londona i da razumijere šta ste tamo doživjeli i vidjeli! “ Da se razvija sloboda putovanja! Zatvoren čovjek nije za puta nigdje! **Putovanje je čovjekovo otvaranje!** Ko nije putovao nikada sebe nije ni upoznao! **Putovanje je put ka sebi!** Oko sebe vidite samo ono što je u vama! Ukoliko više raznih okruženja gledate i doživljavate – to je veća vjerovatnoća da se različiti geni u vama motivišu i aktiviraju.

O ekonomskim slobodama naroda koji nije probuđen da putuje, koji nema osjećaj slobode putovanja, teško da se može i govoriti!

Zato i kažem da treba što više da putujete! To je način da upoznate sebe! Da upoznate svoje sposobnosti! Da upoznate nove ljude koji vam pomažu da upoznate sebe! Put vani nije razgledanje! Vi niste putnik! Vi ste aktivni participant! Pokušajte da uđete u ideju sistema zemlje u kojoj ste! Ne divite se i ne kritikujte pojavnosti! Pokušajte da uđete u srž! A to se najbolje postiže ako pokušate da živite na način na koji žive ljudi u toj zemlji!

Važno je vidjeti sve ono što vam kao turisti preporučuju! Još je važnije ući u malu prodavnicu, popiti piće u baru, razgovarati sa konobarem ili prodavcem, poći na zelenu pijacu, zaći u djelove van centra, ići na neku sporstku ili pozorišnu predstavu. Ima još sočnih mjesta koje treba posjetiti! Npr. okolina grada! Ući u kuću i sl. Što manje ili nikako da se družite «sa našima» dok ste vani! Kada ste u nekom mjestu duže od dana pokušajte da živite životom tog mjesta! Ne osjećajte se strancem – pogotovu ako imate dovoljno novca za svoj boravak! Što više komunicirajte sa običnim svijetom i običnim stvarima! Posjećivanje muzeja je posjećivanje prošlosti! To mi je ponekad zabavno, jer mi olakšava da shvatim neko vrijeme sa aspekta njegove mehaničke rekonstrukcije. Ali, mi živimo **sada!** Ako razumijete «sada» u tom mjestu, onda ćete bolje razumjeti i muzeje! Ne predajte se na milost i nemilost sadašnjoj turističkoj konfekciji! Uzmite princip da kada napustite neko mjesto da imate makar jednu

osobu kojoj ćete poslati e-mail ili razglednicu kada se vratite kući. Uopšte nije važno kojeg je «klasnog» ranga!

Ne divite se arhitekturi samoj po sebi! Pitajte se: kako je ovdje nastala ovakva arhitektura? Koji su uslovi na to uticali? Klima, odbrana od neprijatelja, neki književni ili umjetnički pravac, arhetip kulture, i sl.

Što manje vremena provedite kupujući garderobu. Dobro je posjećivati knjižare i antikvarnice, galerije!

Što manje razmišljajte o Crnoj Gori, Podgorici, svojoj porodici. Što manje kontakata to bolje! Posebno je destruktivno po vašu ličnost redovno raportovanje svojim a šta radite, gdje ste, kuda idete! Morate sačuvati svoju privatnost! Kad se vratite pričajte do mile volje, mada je i to destruktivno po ličnu hrabrost i samopouzdanje.

Vaše prijatelje nemojte da fascinirate poklonima već pažnjom. Prijatelj koga ne može obradovati simpatična sitnica, neće biti zadovoljan ni da mu kola dovezete! Pogotovo su zahtjevni ljudi koji nisu nikud putovali! Oni odlazak vani doživljavaju kao odlazak na pijacu – što više kupiš, to si bolje prošao! Razuman čovjek je zadovoljan činjenicom da ste vi na njega pomislili i mislili da ste birali poklon! Ta misao koja mi je poklonjena mene čini srećnim i zadovoljnim. Poklon je manje bitan! Dovoljno je da me podsjeti da ste na mene mislili negdje daleko! Nikada ne dozvolite da vas uhvati euforija kupovine koja vlada u turističkim grupama. To je užas! Kada uveče u hotelu sjednu i vrše međusobno inventisanje! Pa ti ljudi uopšte nisu bili u inostranstvu! Ovo izbjegnite!

Većina naših ljudi se u inostranstvu međusobno druži. Redovno čitaju domaće novine preko interneta! Bolje su obaviješteni o dešavanjima u Podgorici nego kada su ovdje! To je getoizacija. Nikakve koristi od takvih putovanja!

Često se ljudima iz našeg kraja vani pojavi višak ideja! Višak planova! Višak namjeravanih pregnuća kada se vrte kući!

Ne mogu reći da je to loše. Nove ideje uvijek pokreću čovjeka! Ali ideja pokreće samo onda kada izlazi iz čovjeka, kada ga iznutra ispunjava, kada je ona probuđeni gen! Ima i takvih, ali malo! Teško da ćete postati kreativni kada pođete vani dva mjeseca. Morate nešto ponijeti sa sobom! Najčešće se takve ideje javljaju da bi se fascinirala ona gomila u Crnoj Gori. Ljude koji na silu pokušavaju da budu kreativni poznajem po mehaničkom imitiranju onoga što su vidjeli vani: muškarci najčešće puštaju bradu što je izraz njihove usamljenosti dok su bili vani, pa su puno razmišljali o fascinaciji okoline kada se vrte. Ima sličnih pojava i kod žena, odnosno djevojaka – jake dijete i sl. Sve ovo u skladu sa onom narodnom: «Tošo poš', Tošo doša'!».

Važno je shvatiti da je odlazak vani važan put ka sebi! Da sebe upoznate! Potrebno je da razvijete osjećaj da Crna Gora, Podgorica nisu centar svijeta! Ali i da nisu van svijeta! Da sve u Crnoj Gori nije tako crno kao što ste mislili do tada, niti je tako napredno, kao što ste mislili! Pokušajte da mislima izbrisate granice Crne Gore i da je posmatrate kao dio šireg života (ne teritorije)! Teritorija je važna za vojnike! Za nas je važan život! Kako ga što bolje upoznati? Razbijajte tu relativizaciju sirotinjskog poštenja i lokalno-palanačku netrpeljivost, nepogrešivost i uskost lokalnih intelektualaca tzv. pametara. Pokušajte da sve i svakoga stavite u širi kontekst – **kontekst šireg tržišta!** Da li bi neko van Crne Gore kupio njihovu

priču? Knjigu? Proizvod? Da li ga možete zamisliti na međunarodnom tržištu? Da li je sposoban da **«misli lokalno, a radi globalno»**? Malo teže ako to globalno nije doživio makar u vidu blage konkurencije (škola, konferencija, prodati proizvodi ili usluge) Da li ste razmišljali o paradoksu koji je prisutan u zatvorenim sredinama (a Crna Gora je na žalost još uvijek takva) da se nigdje kao dokaz svog mišljenja ne koristi argument «tako je to u normalnom svijetu» kao u Crnoj Gori? To što blizu 80% stanovništva nema pasoš, i uopšte nije bilo vani nije važno. Mi znamo kako je tamo, iako tamo nismo bili!

Sloboda putovanja je mnogo više stvar karaktera i probuđenosti duha nego što je to materijalno ograničenje! Razumije se i novac ja važan. Ali, još važnije je da maštate, da ste misaono slobodni, da putujete! Sada je uštogljena misao: kad bih ja imao novcam tada bih... je jako prisutna! A kako možeš imati novac ukoliko tako razmišljaš? Neko će ti ga donijeti? Pokloniti? Nije vam opravdanje ni kad neko kaže: samo nepošteni ljudi imaju novac! Ni time niste riješili sve probleme!

Slobodu putovanja često ograničava strah od nepoznatog. Kako strah od putovanja na djecu prelazi sa roditelja? To je proizvod paternalističkog duha koji se u jednom vremenu razvijao i koji je dnažan i danas. Inostranstvo se doživljava kao nešto nepoznato! Strah od nepoznatog je uvijek prisutan! Znam puno ljudi koji su se godinama plašili da pođu na ekskurziju vani. Nakon prvog putovanja (pobijeđenog straha) jedva su čekali sljedeći odlazak

Kad osjetite da su mnogi veliki ljudi u Crnoj Gori mali u širem kontekstu, i kada su mnogi mali veći nego što ste mislili, počelo je da se razmotava misaono klupko! Na žalost, ljudi koji nisu sposobni za šire tržište oblikuje javno mnjenje, univerzitet, kompanije – to je društvo zatvorenije!

Otvoriti društvo je mnogo teže nego otvoriti granice! Istina, otvaranje granica je potreban, ali ne i dovoljan uslov za otvaranje društva. Teško da ljudi koji se bore za tvrde granice mogu biti i za duh otvorenog društva! Istina, to je proces. Najvažnije je da se on odvija na ispravnim principima.

Malo je čudno kad od iste osobe čujete autoritarno mišljenje da je turizam naša šansa, a malo poslije toga kaže da moramo kontrolisati uvoz i izvoz, npr.paradajza, vina! Hoćeš ekskluzivnog turistu, a ne daješ mu mogućnost da bira npr. sva poznata svjetska vina. Pa nije naša zemlja jedina destinacija za odmor u svijetu!

Ekonomске slobode i otvorena ekonomija stvaraju uslove za buđenje želje za putovanjem. To je važan element procesa kojim se mi i naša kultura integrišemo u šire područje. Ne treba se plašiti otvorenosti, ne treba se plašiti da će otvorenost dovesti do toga da našu kulturu «usisa» neka druga kultura - kultura nekog većeg naroda. Naprotiv, sa otvaranjem, sa globalizacijom nacionalne kulture postaju još nacionalnije. One postaju znak raspoznavanja i različitosti u sivilu globalizacije. Samo ako smo otvoreni, neko može saznati, spoznati i poštovati našu kulturu!

Otvorenost je najjače «oružje» malih naroda i država!

Samo prožimanjem života, prožimanjem ekonomije, prožimanjem kultura možemo postati dio šireg svijeta. Razumije se bez putovanja sa svojom glavom, to nije moguće.